

महिला शिक्षाका चुनौती तथा अवसरहरु

बागलुङ जिल्ला, धम्जा गा. वि. स. (वार्ड नं. १, ८ र ९) को एक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको
स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिको लागि तयार पारिएको

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

रीता भण्डारी

रोल नं. २३१

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर काठमाडौं ।

भाद्र, २०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय

समाजशास्त्र / मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग किर्तिपुर

सिफारिश पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको उपाधिको आंशिक आवश्यकता पूर्तिको लागि मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा रिता भण्डारीले “महिला शिक्षाका चुनौती तथा अवसरहरु: बागलुङ जिल्ला, धम्जा गा. वि. स. (वार्ड नं. १, ८ र ९) को एक अध्ययन” विषयमा यो सोधपत्र तयार पार्नु भएको हो । उहाँले बागलुङ जिल्ला, धम्जा गा. वि.स.मा स्थलगत अध्ययन गरेर यो शोधपत्र तयार गर्नु भएको हो । म उहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्यांकनको लागि सिफारिश गर्दछु ।

मीली जोशी

समाजशास्त्र / मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय किर्तिपुर

काठमाडौं ।

मिति: २०६८ ०५ ०५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय

समाजशास्त्र / मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग किर्तिपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अर्न्तगत रिता भण्डारीद्वारा “महिला शिक्षाका चुनौती तथा अवसरहरु: बागलुङ जिल्ला, धम्जा गा. वि. स. (वार्ड नं. १, ८ र ९) को एक अध्ययन” विषयक यस शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको लागि उचित ठहरिएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मुल्यांकन समिति

मिति : २०६८ ०५

आन्तरिक परीक्षक

.....

वाह्य परीक्षक

.....

अन्जु खड्का

विभागीय प्रमुख

.....

प्रा. डा. ओम गुरुङ

कृतज्ञता ज्ञापन

“महिला शिक्षाका चुनौती तथा अवसरहरु: बागलुङ जिल्ला, धम्जा गा. वि. स. (वार्ड नं. १, ८ र ९) को एक अध्ययन” शोधपत्र समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नको निमित्त तयार गरिएको हो । मेरो यो शोधकार्य पूरा गर्नको लागि धेरै व्यक्तिको सहयोग लिएकी छु । यस शोधपत्र तयार गर्दा मैले अरुप्रति पुर्याएका असजिला परिस्थिति भए त्यसको क्षमायाचना गर्न चाहन्छु । महिलाहरुको शैक्षिक स्थितिको बारेमा अध्ययन अनुसन्धान गर्ने मेरो उत्सुकतालाई प्रोत्साहन दिई आवश्यक सरसल्लाह तथा सुझाव दिनुहुने गुरुजन तथा सुभचिन्तक मित्रहरुप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

सर्वप्रथम मलाई यो शोधपत्र अनुसन्धानको लागि स्वीकृति र प्रोत्साहन प्रदान गर्नुहुने यस विभागका विभागिय प्रमुख डा. ओम गुरुङज्यू प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु र यस शोध अनुसन्धानको लागि आफ्नो अमूल्य समय, सल्लाह र सुझाव दिई सुपरिवेक्षण गरि सहयोग गर्नुहुने शोधनिर्देशक मिली जोशीज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । साथै अध्ययन क्षेत्रमा सहयोग पुर्याउने धम्जा गाउँका उत्तरदाताहरु तथा सम्पूर्ण परिवारहरु प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । त्यस्तै गरी अध्ययनको सिलसिलामा अध्ययन सामाग्री जुटाइदिनुका साथै अध्ययन क्षेत्रमा गई सहयोग गर्नुहुने दाजु लोक भण्डारी प्रति आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । यसैगरि यो शोधकार्यलाई पूरा गर्नको लागि प्रेरणा दिनुहुने मेरा श्रीमान लक्ष्मण घिमिरेज्यू प्रति आभारी छु ।

भाद्र, २०६८

रिता भण्डारी

कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

तालिका सूची

तालिका नं.	पृष्ठ
१. अध्ययन क्षेत्रमा जनसंख्याको उमेर तथा लैंगिक विवरण	२९
२. अध्ययन क्षेत्रमा जनसंख्याको वार्डगत विवरण	३०
३. अध्ययन क्षेत्रमा जनसंख्याको जातिगत विवरण	३१
४. अध्ययन क्षेत्रका जनसंख्याको पेशागत विवरण	३२
५. आफ्नो जग्गा जमिनबाट प्राप्त आम्दानीले खानाको पर्याप्तता	३३
६. घरको किसिमका आधारमा अध्ययन क्षेत्रका परिवारको विवरण	३४
७. परिवारहरूको समग्र आर्थिक अवस्था	३५
८. विद्युतिय सेवा भए/नभएको आधारमा परिवारको विवरण	४०
९. ६ वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरता स्थिति	४१
१०. उत्तरदाता र उनीहरूका परिवारको जनसंख्याको वार्डगत विवरण	४३
११. उमेरको आधारमा उत्तरदाता र उनीहरूको परिवारको जनसांख्यिक विवरण	४४
१२. लिङ्गको आधारमा उत्तरदाताका परिवारको जनसांख्यिक विवरण	४५
१३. वैवाहिक अवस्थाको आधारमा उत्तरदाता र उनीहरूका परिवारको जनसांख्यिक विवरण	४६
१४. आकारको आधारमा उत्तरदाताका परिवारको विवरण	४७
१५. परिवारको प्रकारका आधारमा उत्तरदाताका परिवारको विवरण	४७
१६. परिवार प्रमुखको आधारमा उत्तरदाताका परिवारको विवरण	४८
१७. जातिगत आधारमा उत्तरदाता र उनीहरूका परिवारको जनसांख्यिक विवरण	४९
१८. पेशा अनुसार उत्तरदाता र उनीहरूका परिवारको जनसांख्यिक विवरण	५०
१९. छानाको आधारमा उत्तरदाताहरूका घरहरूको विभाजन	५१
२०. आफ्नो जग्गा जमिनबाट प्राप्त उत्पादनले उत्तरदाताको परिवारमा खानाको पर्याप्तता	

सम्बन्धी विवरण	५२
२१. आर्थिक वर्गको आधारमा उत्तरदाताका परिवारको विभाजन	५३
२२. उत्तरदाताका परिवारको शैक्षिक स्थिति (६ वर्ष माथि)	५४
२३. छनौट भएका उत्तरदाताहरूको साक्षरता तथा शैक्षिक स्थिति	५४
२४. अध्ययन क्षेत्रका महिलाको साक्षरता स्थिति	५८
२५. शैक्षिक जनशक्ति सम्बन्धी विवरण	५९
२६. जातिगत आधारमा शैक्षिक स्तरको विवरण	६०
२७. विद्यालय तथा क्याम्पसको विवरण	६१
२८. विद्यालयमा अध्ययनरत कुल विद्यार्थी सम्बन्धी विवरण	६२
२९. कूल शिक्षक सम्बन्धी विवरण	६२
३०. छनौट भएका परिवारका सदस्यहरूको तहगत शैक्षिक अवस्था	६४
३१. अध्ययनरत जनसंख्याको तहगत विवरण	६५
३२. उत्तरदाताहरूको साक्षरता तथा शैक्षिक स्थिति	६६
३३. शैक्षिक सहभागिताको किसिमका आधारमा उत्तरदाताहरूको विवरण	६६
३४. जातिगत आधारमा छनौट भएका उत्तरदाताको शैक्षिक विवरण	६७

विषय सूची

पृष्ठ

सिफारिस पत्र	
स्वीकृति पत्र	
कृतज्ञता ज्ञापन	
तालिका सूची	
विषय सूची	
अध्याय एक: परिचय	१-८
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि :	१
१.२ समस्याको कथन :	४
१.३ अध्ययनको उद्देश्य :	६
१.४ अध्ययनको महत्व :	६
१.५ अध्ययन प्रतिवेदनको संगठन :	७
अध्याय दुई: सन्दर्भ साहित्यको अध्ययन	९-१९
अध्याय तिन: अनुसन्धान पद्धति	२०-२६
३.१ अनुसन्धान ढाँचा :	२०
३.२ अध्ययन क्षेत्रको छनौट र औचित्य :	२१
३.३ नमूना छनौट प्रक्रिया :	२१
३.४ तथ्याँकका स्रोतहरु :	२३
३.५ तथ्याँक संकलनको विधि :	२४
क) अर्न्तवार्ता अनुसूची :	२४
ख) अवलोकन :	२५
३.६ तथ्याँकको प्रस्तुती एवं विश्लेषण :	२५
३.७ अध्ययनको सिमा :	२५

अध्याय चार: अध्ययन क्षेत्रको सामान्य परिचय	२७-४२
४.१ अध्ययन क्षेत्रको भौगोलिक अवस्था	२७
४.२ जनसाँख्यिक अवस्था	२८
क) अध्ययन क्षेत्रका जनसंख्याको उमेर तथा लैंगिक वितरण	२८
ख) अध्ययन क्षेत्रमा जनसंख्याको वार्डगत वितरण	२९
ग) अध्ययन क्षेत्रमा जनसंख्याको जातिगत वितरण	३०
४.२ पेशागत अवस्था	३१
४.३ आर्थिक अवस्था	३२
क) खानाको पर्याप्तताको आधारमा अध्ययन क्षेत्रका परिवारको विवरण	३३
ख) घरको किसिमका आधारमा अध्ययन क्षेत्रका परिवारको वितरण	३४
ग) अध्ययन क्षेत्रका परिवारहरुको समग्र आर्थिक अवस्था	३४
४.४ सामाजिक साँस्कृतिक अवस्था	३५
अ) सामाजिक जीवनशैली	३५
आ) प्रमुख चाडपर्वहरु	३६
इ) प्रमुख संस्कारहरु	३७
४.५ राजनीतिक अवस्था	३९
४.६ भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार	३९
४.७ सामाजिक पूर्वाधार तथा सेवा	४०
अध्याय पाँच: उत्तरदाता तथा तिनिहरुका परिवारको सामान्य परिचय	४३-५५
५.१ जनसाँख्यिक अवस्था :	४३
क) वार्डगत आधारमा जनसंख्याको वितरण	४३
ख) उमेरको आधारमा जनसंख्याको वितरण	४४
ग) लिङ्गको आधारमा जनसंख्याको वितरण	४५
घ) वैवाहिक अवस्थाको आधारमा जनसंख्याको विवरण	४६
ङ) आकारको आधारमा उत्तरदाताका परिवारको वितरण	४७

च) परिवारको प्रकारका आधारमा उत्तरदाताका परिवारको वितरण	४७
छ) परिवार प्रमुखको आधारमा उत्तरदाताका परिवारको वितरण	४८
५.२ सामाजिक – आर्थिक अवस्था	४८
क) जातिगत अवस्था	४९
ख) पेशागत अवस्था	५०
ग) आर्थिक अवस्था	५१
अ) घरको अवस्था	५१
आ) खानाको पर्याप्तता	५२
इ) आर्थिक वर्ग	५२
ई) शैक्षिक अवस्था	५३
अध्याय छ: अध्ययन क्षेत्रमा महिलाहरुको शैक्षिक अवस्था	५६-६८
६.१ बागलुङ्ग जिल्लाको शैक्षिक अवस्था	५६
६.२ धम्जा गा. वि. स. मा महिलाको शैक्षिक अवस्था	५७
६.३ नमूना छनौटमा परेका परिवारमा महिलाको शैक्षिक अवस्था	६३
६.४ उत्तरदाताहरुको शैक्षिक अवस्था	६६
अध्याय सात: महिला शिक्षालाई प्रभावित गर्ने प्रमुख जिम्मेवार तत्वहरु	६९-९५
७.१ विवाह	७०
७.२ समाजमा महिलाप्रतिको गलत धारणा	७३
७.३ कार्यबोझ	८०
७.४ आर्थिक अवस्था	८२
७.५ पारिवारिक पृष्ठभूमी	८४
७.६ चेतनाको अभाव	८७
७.७ जैविक समस्या	८९
७.८ विद्यालय समय	९२
७.९ राजनितिक परिपाटि	९३
७.१० अव्यवहारिक शैक्षिक परिपाटि	९४

अध्याय आठ: महिलाहरूको जीवनमा शिक्षाले पारेको प्रभाव परिक्षण	९६-१०८
८.१ उत्तरदाताको शैक्षिक अवस्था र महिलाशिक्षाप्रतिको धारणा	९७
८.२ उत्तरदाताहरूको शिक्षा र उनीहरूको विवाहको निर्णय	९९
८.३ उत्तरदाताहरूको शैक्षिक अवस्था र उनीहरूको आर्थिक स्थिति	१०१
क) उत्तरदाताहरूको शैक्षिक अवस्था र व्यक्तिगत आम्दानि	१०१
ख) उत्तरदाताहरूको शैक्षिक अवस्था र सम्पत्ति माथिको स्वामित्व	१०२
ग) उत्तरदाताहरूको शैक्षिक अवस्था र परिवारमा आर्थिक कारोबारको निर्णय	१०४
८.४ उत्तरदाताहरूको शैक्षिक अवस्था र उनीहरूको सामाजिक भूमिका	१०५
८.५ उत्तरदाताको शैक्षिक अवस्था र विरामी उपचारमा उनीहरूको प्राथमिकता	१०६
अध्याय नौ: सारांश तथा निष्कर्ष	१०९-११३
९.१ सारांश	१०९
सन्दर्भ ग्रन्थसूची	११४
अनुसूची	११६